

stična; ona je elegična, sumorna, dirljiva svojom potkom i svojom atmosferom sitnih i krupnih nesklada i nezgoda koji iznutra rastaču životne snage društvene mikroćelije, porodice. Tako knjiga postaje ono čime blista: jedna osobena istorija ljudskih naravi i karaktera, sa mitološkim zastranjenjima i antropološkim osvetljenjima, uzbuđljiva hronika bivanja i snatrenja, škola sa posebnom didaktikom i metodologijom, u kojima dečak – potonji zahvalni pisac – stiče utiske užljebljene u biće za čeo život.

Ima u knjizi *Gorki med* pripovetka *Izuzetan doživljaj*, u kojoj pisac veoma neposredno i iskreno do pune ubedljivosti očituje poreklo i razvoj svojih ranih iskustava. On kaže: »Vječito se motajući oko odraslih i prisluskujući razgovore, brzo sam se izvještio da pogodim kad će stric početi da se ljuti, pa sam se i sam tjeskobno povlačio u kakav ćošak i smirivao se. Sva ta zadirkivanja dokonih napasnika kao da su bila u isto vrijeme i meni upućena, pa sam se krio u sjenku, da nisam na oku, iako niko nije na mene obraćao pažnju.« Otuda, dečak je upadao u tajne poslove i žučne razgovore kartaša o nekim čudnim pojmovima i nerazumljivim imenima, pa se sa rastom vlastitog i knum iskustava proširivao i njegov horizont zapažnja i saznavanja. »Od tih dana vrtoglavo su prođilitala mnoge djetinjske godine, a da se nijednom obazrela nisu, počele su da žubore prigušene i nevesele godine mladosti, dvostruko življenje (i za sebe, i za ljude oko sebe!) sve se mijenjalo... čak je i po uspomenu padao srebrni i zlatan paspalj dalekih zvijezda i pomrlih mjesecina. Odmičući se, prošlost je postajala sve bliža srcu.« Puna je ta knjiga verodostojnih autobiografskih podataka, doživljaja i rastrežnjavanja kao rečitih svedoka jednog tvoračkog puta u izvesnosti i neizvesti književnog oblikovanja dubokih psiholoških istina i večitih žudnji čoveka.

Poratna faza, sa bogatstvima iskustava o promenama u društvu i drukčijim, novim mogućnostima sagledanja i uobličavanja presudnih tokova vremena, značila je za Čopića ne samo one unutrašnje, stišane podsticajne poruke, već i glasne pozive o veličini života i hrabrosti ljudskog podvižničkog potvrđivanja. Orkanski vetrovi drukčijeg poimanja i ustrojstva života šibali su svojim snagama i moćima u razvijena jedra čovekovih žudnji. Brzo su nastajali romani Branka Čopića u sledu sa izmenama pripovedaka, pesama, drama, humoreski i satira, stremeći ka dalekosežnom jedinstvu piščevih sveukupnih tvoračkih izvora. Međutim, »ni u ratnim pripovetkama Branko Čopić nije napustio onaj prostor i one ljude čije sudbine se ukrštaju i mešaju sa vlastitom; u njima su, samo, umesto sanjara na drumovima i težaka na poljima, udarne brigade srčanih boraca«. Težili su za trajanjem likovi iz legende: onaj spretni i junački kalauz Pero, ona majka Milja sa širinama ljudske plemenite ljubavi, onaj major Bauk, nikakva »improvizatorska proizvodnost... već pojava i vrednost žive, istinite legende za trajanje zvuka i imena, pojma i odjeka. Misao filozofa o čoveku kao merilu sveta, o čoveku kao stvaraoću lepote onih stvari koje voli i svetosti u koje veruje, ponavljana u više prilika od Protagore do Renana, i od ovoga do savremenika, posvedočila se u pripovedi *Učitelj gimnastike* kao ljudski dostojanstvena i dirljiva moralna doslednost.« Posvedočavao se, dakle, Branko Čopić neprekidno raskošima tvoračkog dara na najlepší način, uvek u ritmu koji traži vrtlog života, lako osmehnut i teško zabrinut. Postao je tako jugoslovensko ime vrlo blisko ljudima potrebnim melema utešne i tople reči, prelazila je njegova vizija sveta naše nacionalne granice, osvajajući trajne simpatije i kod čitalaca drugih naroda. Dočekali smo bez iznenađenja, ali sa dubokim zadovoljstvom, mišljenja ruskih kritičara kada su isticali kako je ded Rade i njihov ded, prisani i blagorodan, večni duh čovekoljublja u znanju čudesnih tajni ljudskog bića, nikad oslobođenog potrebe one topline koja razbija i rastvara ogromno prostranstvo leda i uništavajuće mržnje.

Između dve čaše večnog dualiteta meda i gorčine, isturao je Branko Čopić svoj lik i glas tvorca kao zatočnika isceliteljske misije.

Zima

branko čopić

Prvi snijeg. Svilen i pijano njiše se u vazduhu bijela gusta zavjesa i osipa se na smrznut kraj. Lelujav roj pahuljica zamutio je i suzio vidik, upio se u sve zvukove i sad u ušima bez prestanka zubi bijela zimska tišina i čovjeka podilazi želja da lupa ili da viče ma šta. Teška zemlja diže se i plovi u maglu kao miran i veličanstven brod.

Margita sjedi sama, pored prozora u svom sobičku. Kroz okno pred njom vidi se samo dio druma ve pobijelio i ravan; iza njega nazire drveće u vočaru različenih i nejasnih oblika, kao da se topi u sanjivoj daljini. Priljubivši lice uz hladno glatko staklo, Margita dugo gleda napolje i sve kao da očekuje da se bar nešto makne i pokrene u mrtvoj sniježnoj pustinji. A kad napolju ipak sve ostane ravnodušno i mirno, i oči se umore od monotona ljeta pahuljica, djevojka, s uzdahom, za trenutak zatvara oči i okreće glavu od prozora. Sad je pred njom unutrašnjost sobe s olovnom zimskim sja-

jem izlizanih drvenih stvari. Pokrivač na krevetu živih veselih boja podsjeća na minulo ljeto i uzaludno se bori da oživi radost u tihoj djevojačkoj sobi. Svaki put, kad se okrene od okna i pogleda oko sebe, Margita kao da se prene iza sna. Sve to napolju je umorno zimsko snivanje i magla; ničeg nema osim njezine čutljive sobe i tuge što se lagano i teško penje uz grudi i ništi svaku radost. Da bar može da se rasplače.

Pust i tužan nedjeljni dan djevojke sirote.

Još od jutros sniježi; i podne je već, a ničijih stopa na drumu. Široki drum – kolnik kao da je odjednom iščezao sa tajanstvom svojih okuka iza kojih se vječito sluti dolazak nečeg neobičnog. Bezglasno su utonula u bijelu pustinju okolna brda, do juče siva i mrgodna, i daleka planina već odavna zamagljenih vrhova. Lelujava sniježna tišina briše stvari, događaje i ljude. Sve na svijetu najzad će se sliti u vječit, bezglasan lijet pahuljice. Trenutno utopljena u pustoš sniježnih daljina, djevojka se trza kao iz zanosa i s naporom pokušava da se sabere.

– Juče je bila subota... Subota... Gonila sam govoda na potok i dva su mi mladića nešto dovikivala ispod šume i smijali se... Brezbraznici, bog zna šta su govorili... A sutra je opet ponedjeljak; klačemo prasca... Jest, klačemo prasca, jer se već zazimilo...

Ta dva događaja, jedan koji je prošao i drugi koji se očekuje, uzdižu se iz sniježnog ništavila i kazuju joj da se još živi i da se ona zove Margita Maričić, jedino žensko u matere, i djevojka odavna za udaju. Dakle, sve ovo ipak nije san.

S veselom ciklom istrčalo je na drum dvoje djece njezinog brata, dvije nemirne mrlje na snijegu, i i ostali pored trešnje; s druge strane druma, namještati »gvožđa« za ptice. Posluju užurbano i zadihano, a kad odmagle natrag u kuću, iza njih ostaju izukršteni čežji tragovi, maleni i zbunjeno smiješni u gustoj mečavi. Pored osniježena drveta stoji oprezna zamka. Mamac je žut vršak kururuza činkvantina. On osamljen viče i poziva vrapce i sjenice.

Margita je u početku i sama zabavljena dječjom majstorijom, a onda joj pogled neosjetno klizne dalje niz raskršće. Tu se obično susižu i sastaju momci s donjeg kraja sela i kreću u ašik. I već je podne preavilo, kratak zimski dan bliži se kraju, a k njoj nikog nema. Krak druma koji od raskršća vodi njezinoj kući pust je i zavijan. Baš niko ne dolazi...

Volim vola koji dobro vuče

i čovjeka koji ženu tuče...

Djevojka se drščući podiže i osluškuje pored zatvorena prozora. To se od raskršća čuje pjesma; možda idu ovamo.

Pjesma se sve više udaljuje i zamire u daljini kao da je lagano i neumoljivo bijela zimska tišina. Djevojka najzad čuje samo svoje vlastito srce kako uznemireno bije.

– Odoše.

– Odoše – ponovila je još jedanput opuštenih ruku, i nemiri u njoj stali su da gasnu. Srce joj je sad bilo malena i zgrčena stvar, nemoćna u svojoj samotničkoj tuzi.

Oko gvožđa se vrzmaju radozalne ptice i odmah postaje nešto veselije.

Klopka pored trešnje odjedanput je odskočila i prevrnula se. Okupljene ptice rasprsnuše se na sve strane. Margita, uzbuđena poput djeteta, pribi se uza okno. U gvoždima se kratko zalepršala malena siva ptica, možda vrabac ili nemirna sjenica.

Djeca su već bila zaboravila na svoju zamku i čulo se kako pociquju negdje u dnu vočara. Margita, bez ogrtača, ispade iz kuće, pretrča do trešnje i saže se nad gvoždima oborenim u snijeg. Oteguta u njima ležala je jedna sjenica. Bila je već mrtva.

Opet je počelo gusto da sniježi, a djevojka je, lako obučena, stajala pored trešnje s mrtvom pticom u ruci. Čuni joj se, dotrčala je ovamo s tajnom nadom da će uhvatiti i prisvojiti sebi živahno malo stvorenje, da poslije u sobi krišom pritisne uz lice toplu pernatu loptu. S pticom u sobi možda bi se razbile gluve studene tišine i ponovo joj se povratila ona djetinjska zima, zima sankanja, vrabaca, rijetkih kreja u vočaru i strašnih večernjih priča o vucima.

Ptica se ukrotila skvrčenih malih kandža i kao da postaje sve teža na djevojčinu dlanu. Margita, je kao preko volje, ispusti u snijeg, strese se od studeni osjetivši kako joj se na ramenima topi snijeg, i krenu u kuću, pusta i bez tuge...

U veličanstvenom miru čutljiva neba i beskrajne zemlje, koja je pijana plovila put nevidljivih zvijezda, snijeg je pokrivaio bregove, krovove, drveće i lukavu dječju zamku zaboravljenu pored puta.

Ona dva pticovolca čula su se odnekle iz bašte. Kad god bi jače odjeknuo njihov smijeh, činilo se da snijeg pada živije i veselije.

Pomoć iz opštine

branko ćopić

Predveče, kad su se već kokoši stale penjati na sjedala i psi se veselo uzljali po dvorištima, naišao je pored kućice starac Cvije Prokića opštinski stražar Ostoja Mutić, zvan »Bumbar«, i zakucao sabljom o vratašca starčevog dvorišta.

– O, stari... Cvijo!... ima li te degod u životu?

– Ehej! – odazva se krupno starac odnekle iz kućice i malo zatim pojavi se iza ugla visok i nakrivljen kao seoski zvonik, u ruci je nosio golemu napola oljuštenu repu. – A, to ste ti, gospodin Ostoja. Šta je novoga dao Bog?

– E, stari, ima za tebe baš nešto novo. Uslišena je tvoja molba i mi smo ti iz općine dodijelili pomoć od sto dinara, sjutra dođi da ti se isplati. K'o velimo: naša si sirotinja, pa je greota da se pod starost patiš i stradaš.

– Sto dinara, – poluglasno je mrmljao starac, kad je već Ostoja daleko bio odmakao, da k se bi dođe od čuda i da zmisli koliko li mu to zapravo znači: sto dinara. Ta već i ne pamti, kad je tolike pare imao.

Kad se malo povratio od čuda, Cvijo ustade s goleme natrule klade na kojoj je presijecao drva i, zaboravivši trenutno na starost, potrča u kuću.

– Stara, ej stara, bolan, veseli se, dobili smo pomoć.

Baba je u kući pored prozorčeta ljuštila luk za večeru i svaki čas rukavom brisala suzne oči mrmljajući sama za se:

– Tako ti je to kad je slab krov, pokisnu mi ovo luka pa već trune. Šta ćeš de.

– Sto dinara? Ništa Cvijo popravimo krov, prokišnjava.

– E, krov, ti odma' na krov! Čekaj, videćemo već, molitvu mu njegovu, šta ćemo.

Neko pola sata starac je bezrazložno trčkarao tamo ovamo (sve mu se činilo da je zaboravio negde stići i nešto uraditi), a onda se požuri da legne u krevet, jer je tamo mogao nesmetano da sanjari o svome blagu. Baba je još neko vrijeme tucala gore-dole po kućici, a onda je zapretala vatru na ognjištu glasno pri tom zijevajući (Pomozi Bože, i svi božji ugodnici) i sjednuvši na stočić oborene glave stala je da se moli Bogu čarajući mašicama po lugu na ognjištu:

– Bože, daj ti rajsko naselje mome Petru i mojoj Soviji i njezinoj dječici; dobra je ona, Bog joj pomog'o samo je, znaš, k'o malo zakrenuta ko' i otac joj – ovaj moj stari. I pušti, Bože, u raj i ovoga mog starog, svojeglav je, ali je dobar srcem, a ovoga našeg komšiju Zeca i svu njegovu dječurliju strpaj u pak'o, pokradoše mi sve što u bašti imam; baci, Bože, u pak'o i moga zeta, Jovu, nije za ženu dobar, a Pantu i Luku – i nji' moreš u raj – dobri su i oni (još je Pante bolji od Luke) i mog kuma Danu ne zaboravi, Gospode... Dugo je tako baba nabrana čela zamišljeno nabrajala koga sve to Bog treba da metne u raj, a koga u pakao. Činilo se, ko bi je slušao, kao da to Bog sjedi negde tu, u budžaku, i sluša što mu ona domaćinski ozbiljno nabraja i, moglo bi se reći savjetuje.

Iako je na to svakodneвно bio navikao, starac je večeras bio neobično nestrpljiv, jedva čekajući kad će baba da završi pa da počnu razgovor o novcu, kašljucuo je, prevrtao se, vikao na mačku iako je u blizini nije bilo, i najzad stao da gunda:

– E, baš Bog sluša šta ti divaniš... njemu je do tebe... 'ajd, drobi, drobi.

– A veliš da bi popravila krov, – javi se Cvijo kad baba leže pored njega u široki crvotočni krevet koji je pri najmanjem pokretu škripao žalosno, starački.

– Da, k'o velim to je najpreče, a jope...

– Eto, a ja sve k'o nešto mislim, da za te pare kupimo jedno dobro prase za posjek, repe imamo da ga u'ranimo, a još ukiselimo kačicu kupusa. A, baba?

Od tih riječi starcu i babi pođe voda na usta (prase, debelo bijelo prase, a slanine na njemu za podlanicu!) i odmah se složiše da kupe kakvo dobro oveće prase za posjek. Nastade zatim oduža šutnja, činilo se kao da su oboje zaspali, a onda se javi baba:

– A zar ne bi bolje bilo, Cvijo, da platimo č'o'eka pa da nam dočera koja kola drva, primiče se zima, a ti najbolje znaš kako smo se lani patili za ogrijev, kad je ono napadao onaj veliki snijeg položili smo svu ogradu od bašte i onu građu s tavana. Ja držim da bi najpreče bilo, da se to nabavi.

Starac se sjeti lanijske godine kako je na sebi iz šume nosio breme po breme grabovih grana i kako su mu se jednom bile smrzle uši i umalo ga nije pomelo pred samim selom. Diže glavu, jer mu se u trenutku nešto učini da je napolju opet snijeg (bila je mjesečina), a onda je ponovo spusti na tvrdi jastuk od pljeve.

– Baba, imaš pravo, kako se ja toga nijesam sjetio. Drva, brate drva punu avliju, da ne morim ovo starije kostiju – i starac zadovoljno stade da sanjari kako će na zimu da sjedi pored rasplamtele vatre na ognjištu; vije napolju snijeg, huji na praznu tavanu i daleko negdje u planini, nad selom, čuju se vuci, a on naslagao drva pun čošak kolibe, pa samo sjedi i grije se, a u lugu mu se peče bijela misirača. Dok ga tek u neke ne prenu iz sanjarenja baba potegnuvši ga za rukav; čisto mu bi krivo:

– Ma šta je sad, de? Ja mislio ti već zaspala.

– Ma kako bi bilo, Cvijo, ja sve nešto mislim, da mi te pare pričuvamo, pa da na proljeće kupimo ovcu s jagnjetom – more se toga jevtino dobiti – pa bi onda ljeti imali i ponešto varenike, imali bi i vune, a janje bi najesen prodali i dobili bi jope taman iste pare, a ovca bi nam ostala pa bi se ta ovca na proljeće ponovo...

– E, brate, ti daleko ode, de bi nama pare proljeća dočekale. Nego ja se sjeti, kad ti već spomenu vunu, da mi na se kupimo što-god robe, eto zime, ide kaj oštra sablja, a nas dvoje ni čestitije opakana nemamo. Dobra je obuća za zimu najbolja, to ćemo mi kupiti.

E, opanci, k'o da su oni najpreči. Nego ako ćeš baš tako, najpreče bi nam bilo da mi kupimo pokrov, svijecu i još kakva jevtina platna za rubine, jer – ne daj Bože – nije lijepo da nas sjutra sahranjuju gole k'o prosjake.

Stari, koji se uvijek ljutio kad bi mu neko spomenuo smrt, stade da viče:

– E, pokrov i svijeca! Njoj tobože pada na um smrt, a povazan perja po selu, ne bi li samo de kavu popila. Ja se siromak osuši radeći u bašti, a ona se samo izležava u kući i 'oda po selu, a sad joj još i smrt pada na um! – i srdito se okrenu na drugu stranu.

– Neka, neka, to sam zaslužila od svoga druga s kojijem sam svoj vijek provela, da me sad pod starost kori. Eto, ti, što jedno samo'rano čeljade dočeka... i baba žalosno uzdahnu i začuta.

Od tih riječi starog Cviju očas minu sva njegova zla volja i nešto mu se grdno ražali što se, eto, baba i pored njega osjeća samohrana i sama, a zato je sve kriva njegova pakost i pasjaluk.

– Nemoj, bolan, Devo, biti bena, ja se 'nako samo šalio, ti znaš moju pasju čud. Ne zamjeram ja tebi ništa, radiš ti više od mene; pa ko meni i kuva i pere, i čisti, nego ti... E, bolan, što se odma' ljutiš...

Baba je tobož uvrijeđena i ožalošćena ćutala, ali u duši joj je bilo vrlo milo što je njezin Cvijo tako voli i pripozna. Zakupljena tim blaženim osjećanjem ona ubrzo zaspala.

Cvijo je još dugo bio budan, izmišljao kako bi ponovo odobrovoljio babu za razgovor, a onda se ponovo oglasi:

– Bogami, baba, najbolje će biti da ja sjutra i ne idem da primim pare, kad ne znamo ni sami šta bi za nji' kupili. Eto, ne dadoše nam ni spavati, proklete bile; i zavadiše nas pod starost.

Očekivao je odgovor, a kad vide da je baba već zaspala, zijepljivo, spomenu Boga, i, okrenuvši se pobočke, navuče pokrivač na glavu.

Napolju, u selu, već su se javljali prvi ponoći pijetli.

